

Hâlidefendizâde
Cemâleddin
Efendi

nularında ve bütçe müzakerelerinde çok sert muhalefette bulunmuş, Sultan Abdülhamid de şeyhülislâmın rızası olmadan kararları onaylamayacağını sadrazama bildirmişti. Cemâleddin Efendi başka konularda da kararlı davranmaktan çekinmemiştir. 1912 yılında Balkan Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği ve askerlerin koleradan kırıldığı bir sırada, bunların bakımı için elverişli yerler bulunamaması üzerine, Cemâleddin Efendi'nin damadı olan Şehremini Cemil Paşa bazı camilerin bu iş için ayrılmasını teklif etmiş, Evkaf Nâzırı Ziyâ Paşa da bu teklife şiddetle karşı çıkmıştı. Ancak şeyhülislâm gerekirse bütün camilerin yaralı ve hasta askerlere tahsisi için fetva verebileceğini söylemiş, böylece birkaç cami koleralı askerlere ayrılmıştı. Cemâleddin Efendi başta cuma selâmlıkları olmak üzere bütün merasimlerde en başta yer aldı. 21 Temmuz 1905 cuma selâmlığında kendisiyle birkaç dakikalık sohbeti sebebiyle Ermeni tedhişçilerin bomba suikastından kurtulan Abdülhamid'in nezdinde itibarı bir kat daha arttı. Cemâleddin Efendi 1909'da kabine değişikliği sırasında şeyhülislâmlıktan istifa etti (14 Şubat 1909). Abdülhamid yerine halef göstermesi şartıyla bu istifayı kabul etti ve kendisinden sonra Mehmed Ziyâeddin Efendi şeyhülislâm oldu.

Cemâleddin Efendi daha sonra 22 Temmuz 1912'de tekrar şeyhülislâmlığa getirilerek Gazi Ahmed Muhtar ve Kâmil paşaların sadâreti dönemlerinde altı ay kadar bu görevde kaldı. Ancak İttihatçılar'la anlaşamadığı, hatta onlara karşı açıkça cephe aldığı için 1913 Bâbîli Baskını'ndan sonra siyasî ve idarî hayattan tamamen çekildi. İttihatçılar diğer muhalifleri gibi Cemâleddin Efendi'nin de İstanbul'da kalmasını sakıncalı gördüklerinden bir süre Fransa'nın Ni-

ce şehrine küçük oğlu Ahmed Muhtar Bey'in yanına gitti, altı ay sonra da Mısır'ın Remle kasabasına yerleşti. Burada memleket hasreti içerisinde sıkıntılı günler geçiren Cemâleddin Efendi 1909-1913 yıllarına ait hâtıralarını kaleme aldı. Bu hâtırat 1919 yılında önce gazete de tefrika edilmiş, bir yıl sonra da basılmıştır (bk. bibl.). Cemâleddin Efendi 4 Nisan 1919'da vefat etti. Vasiyeti üzerine naaşı İstanbul'a getirilerek Fatih Otlukçu Yokuşu'nda yaptırmış olduğu aile mezarlığına gömüldü. Mezarı daha sonra Edirnekapı Şehitliği'ne nakledildi. Ölümüne üzerine İstanbul gazetelerinde kendisini tanıtan pek çok yazı yayımlanmıştır. Cemâleddin Efendi bulunduğu görevler sırasında birçok nişan ve madalya ile taltif edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhülislâm Merhum Cemâleddin Efendi Hazretlerinin Hâtîrât-ı Siyâsiyyesi, İstanbul 1336; *Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi, Siyâsi Hâtıralarım* (nşr. Selim Kutsan), İstanbul 1990; İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Sicil Defteri*, I, 1; Dosya nr. 245; BA, *Sicil-i Ahvâl Defteri*, nr. 47, s. 143; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 615-616; Ahmed Muhtar, *İntâk-ı Hak*, İstanbul 1927, tür.yer.; Tahsin Paşa, *Yıldız Hâtıraları*, İstanbul 1990, bk. İndeks; Danişmend, *Kronoloji*, V, 158; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1951, bk. İndeks; Şükran Ergin, *Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi* (mezuniyet tezi, 1951), İÜ Ed.Fak., Genel Kitaplık, nr. 1964; Eb'ül-Ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 342-346; İhsan Süreyya Sırma, *L'Institution et les biographies des Şayh al-Islam sous le règne de Sultan Abdulhamid II*, Strasbourg 1973, s. 119 vd.; Albayrak, *Osmanlı Üleması*, III, 140-141; TA, X, 144-145; Cavid Baysun, "Djâmâl al-Din Efendi", *Eİ²* (İng.), II, 420.

MEHMET İPŞİRLİ

CEMÂLEDDİN EFENDİ,

Kasımpaşalı

(1871-1937)

Zâkirbaşı, şeyh ve müsikînas.

İstanbul Kasımpaşa'da doğdu. Fâtiha Camii dersiâmlarından Kasımpaşa Küçük Piyâle Camii imamı Abdülkadir Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini Kasımpaşa'daki Abdülkadir Çavuş Mektebi'nde yaptı. Bahriye Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Beyazıt Camii'ndeki cami derslerine devam ederek devrin tanınmış âlimlerinden faydalandı. Bunlar arasında, *Divân-ı Hâfîz*'ı okuduğu Şeyh Erbilli Esad Efendi ile *Şaîh-i Buḥârî* okuduğu Trabzonlu Hoca Hüsnü Efendi en meşhurlarıdır. Yirmi yaşlarında iken hıfzını tamamladı. Bir yıl sonra babasının vefatı üzeri-

ne Küçük Piyâle Camii imamlığına tayin edildi. 1894'te intisap ettiği Kasımpaşa'daki Paşmakçı Ali Efendi Kâdiri Dergâhı postnişini Selânikli Mehmed Efendi'den hilâfet aldı. Ayrıca 1 Aralık 1899 tarihinde, on beş yıl kadar devam ettiği ve zâkirbaşılık yaptığı Yeşiltulumba'daki Halim Efendi Rifâi Dergâhı'nda Şeyh Mustafa Efendi'den taç ve hırka giydi. 1910'da Üsküdar'daki Himmetzâde Tekkesi şeyhi Abdülhay Efendi'den de taç giyip Paşmakçı Ali Efendi Dergâhı meşihatına getirildi. Bu arada 1886-1907 yıllarında Orman ve Meâdin Nezâreti Muhaşese Vâridât Kısmı'nda çalıştı. Bir süre Yeşiltulumba'daki dergâhın şeyh vekilliğinde bulundu. 16 Haziran 1937'de vefat etti ve Kasımpaşa'daki Kulaksız Mezarlığı'na gömüldü.

Mehmed Cemâleddin Efendi, Eyyûbi Zekâi Dede, Kasımpaşa Mevlevihânesi kudümzenbaşısı Şevki Dede, Bahariye Mevlevihânesi kudümzenbaşısı Şeyh Ârif Dede gibi tanınmış müsikînaslardan müsikî bilgisini geliştirdi. Önceleri zâkirbaşı Yaşar Baba, daha sonra sırasıyla Haydarhâne şeyhi Hâfız Ahmed, Kırmırlı İsmail Hakkı, Yâleli Hâfız Mustafa, Şazeli şeyhi Tahsin efendilerden dinî eserler, Yeniköylü Hasan Sırrı Efendi'den de din dışı eserler meşketti. Zikir idare etme usulünü de Şeyh Vefâ türbedarı Osman Efendi'den öğrendi.

Kasımpaşa'daki Hüsâmeddin Uşşâki Hankahı, Arapzâde, Pişmâniye ve Sâmi Efendi tekkeleriyle Fatih'teki Tâhir Ağa, Cerrahpaşa'daki Taştekneler tekkeleri zâkirbaşılığında da bulundu. Hüsâmeddin Uşşâki Hankahı'ndaki zâkirbaşılığın otuz yıldan fazla devam etmiştir. Kuvvetli bir hâfızası ve zengin bir repertuarı vardı. Yetiştirdiği talebeler arasında Hâfız Kemal, Sadettin Kaynak, Kemal Batanay ve Sadi Hoşses en meşhurlarıdır. Bestelediği eserlerden ise zamana ancak iki ilâhisi ulaşmıştır.

Cemâleddin Efendi asıl haklı şöhretini zâkirbaşılıkta kazanmış, ayrıca sesinin güzelliği ve müsikî bilgisiyle de zamanın önemli müsikînasları arasında yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyn Vassâf, *Sefîne*, IV, 227-228; V, 269, 271; Ergun, *Antoloji*, II, 444, 656, 660, 662; Ali Rıza Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar*, İstanbul 1951, I, 210; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 113-114; R. Ekrem Koçu, "Cemâleddin Efendi (Hâfız Mehmed)", *İst.A*, VI, 3436-3437; Öztuna, *BTMA*, I, 175.

NURİ ÖZCAN